

وہلامدانہ وہی
توندوتیزی
تہلیکترونی
رہبریک بو راہینراوان

ئەم بلاوکراوہیہ بە پالپشتی دارایی (Safe Online) بە بەرہەم ہاتوو. بەلام بۆچوون و دەرہنجام و
راسپاردەکان کہ لێرەدا گوزارشتیان لێکراوہ تایبەتن بە ریکخراوی سیید و گروپی کاری توندوتیژی
ئەلیکترۆنی و رەنگدانہوہی بیروبوچوونی (Safe Online) نین.

ناوہرۆک

- ٤..... پیشەکی
- ٤..... توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لە ریگەیی تەکنەلۆژیایوہ
- ٤..... خراب بەکارھێنان و خراب مامەلەکردنی سینکسیی مندالان لە ریگەیی تەکنەلۆژیایوہ
- ٤..... نامانج
- ٥..... جۆرەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لە ریگەیی تەکنەلۆژیایوہ
- ٦..... جۆرەکانی خراب بەکارھێنان و خراب مامەلەکردنی سینکسیی مندالان لە ریگەیی تەکنەلۆژیایوہ
- مەترسی و رێشوتی تابیەت بە توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لە ریگەیی تەکنەلۆژیایوہ و خراب بەکارھێنان و خراب مامەلەکردنی سینکسیی مندالان لە ریگەیی تەکنەلۆژیایوہ بە گۆیرەیی شوین ٧
- ٨..... بواری سەرەکییەکانی وەلامدانہوہ
- ٩..... پڕۆسەیی بەرپوہبردنی کەیس
- ١٠..... خزمەتگوزارییەکانی دەرووندروستی و پالپشتیی دەروونی-کۆمەڵایەتی
- ١١..... سەلامەتی جەستەیی/پاراستن
- ١٣..... مامەلەکردن لەگەڵ مەترسییە دیجیتالییەکان و لابردنی سەلامەتی ناوہرۆکی زیانبەخش
- ١٧..... لایەنەکانی جیہجیکردنی یاسا و خزمەتگوزارییەکانی پاراستن
- ١٨..... ھێلە گەرمەکان

ئەم رێبەرە لە لایەن سبیدمۆہ نامادە کراوہ کە ریکخراویکی ناھکوومییہ لە ھەریمی کوردستان و ھاوسەرۆکی گروپی کاری توندوتیژی ئەلیکترۆنییہ. رێبەرە لە لایەن ئەندامانی گروپەکەوہ پێداچوونەوہی پێداکراوہ و پەسەندکراوہ. گروپی کاری توندوتیژی ئەلیکترۆنی سەکویەکی ھەماھەنگی نیشتمانییہ کە لە ساڵی ٢٠٢١ دامەزراوہ و ھەرکەھە بریتییہ لە رووبەر و بوونەوہی ھەموو جۆرەکانی توندوتیژی ئەلیکترۆنی لە عێراق، لە نیوانیاندا توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لە ریگەیی تەکنەلۆجیایوہ، خراب بەکارھێنان و خراب مامەلەکردنی سینکسیی مندالان لە ریگەیی تەکنەلۆجیایوہ، خۆسەپاندنی ئەلیکترۆنی و گێچەلی ئەلیکترۆنی. ئەم گروپەکە نازانسەکانی نەتەوہ یەگرتووہکان و ریکخراوہکان و کۆمەڵگەیی مەدەنی و دامودەزگا حکوومییەکان پیکەوہ دەبەستتێتەوہ لە پیناوت پتەوکردنی ھەماھەنگی لە نیوان لایەنەکانی پاراستنی مندال و بەرنگار بوونەوہی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی، توکمەکردنی میکانیزمەکانی خۆپاراستن و وەلامدانہوہ، تواناسازی، برەودان بە رێبازەکانی بەناوہندکردنی رزگار بوو و مندال و ھەر و ھەر داکوکیکردن بۆ پەیرەو و چوارچێوہی بەھیزتر بۆ پاراستنی ژنان و کچان و مندالان لە سەرتاسەری عێراق و ھەریمی کوردستان.

پیشهکی

نهم سهر چاوهیه ریبهریکه بو پالپشتیکردنی بهریوهبردی کهیس و کارمندانیه هیلی پیشهوه و لایهنهکانی پاراستن کاتیک مامله لهگهل کهیسهکانی توندوتیژی نهلیکترونی دهکن له عیراق و همریمی کوردستان. ریبهرکه تهواوکهری ریکاره پیوانهییهکانی کاربهجیگهیاندن (SOP) ی نئسنای بهریوهبردی کهیسه، نامراز و ریبازی ورد و زیاتر له خۆدهگریت بو کهیسهکانی توندوتیژی لهسهر بنهمای جوری کۆمه لایهتی لهریگه تهکنهلوجیاوه و خراب بهکارهینان و خراب ماملهکردنی سیکسی مندالان له ریگه تهکنهلوجیاوه. نهم ریبهر تهواوکه، نهک شوینگرهوهی، ریکاره پیوانهییهکانی کاربهجیگهیاندن که له ریکخراوکاندا همن و پیوسته جیبهجیکریت له چوارچیوهی پرسه پیوانهیی بهریوهبردی کهیسهکانی توندوتیژی لهسهر بنهمای جوری کۆمه لایهتی و خراب بهکارهینان و خراب ماملهکردنی سیکسی مندالان. ریبهرکه راسپاردهی کرداری و بنیاتنراو له سهر بنهمای بهناوندکرای ماف و زرگاربوو بو وهلامدانوهی کهیسهکانی توندوتیژی نهلیکترونی دهخاته بهردهست. ههروهها به وردی رمچاوی پیوستی نه کهیسهانه دهکات بو پالپشتی دهرووندروستی و دهروون-کۆمه لایهتی، و کاردهکات له سهر پلانی سهلامتی و پاراستن، و بهریوهبردی بهلگه و مهنرسییه دیجیتالییهکان، و چۆنیتهیه ههماهنگیکردن لهگهل لایهتی جیبهجیکردنی یاسا و دایبهنکهرانی خزمهتگوزاری دیکه

توندوتیژی لهسهر بنهمای جوری کۆمه لایهتی له ریگه تهکنهلوجیاوه

کردهوهیهکی توندوتیژه که له لایهن کهسیک یان زیاتروه نهجام دهریت یان ئاسانکاری بو دهکریت یان توندتر یان فراوانتر دهکریت نهمش له ریگه بهکارهینانی تهکنهلوجیای زانیاری و پهیهندی یان میدیای دیجیتالی بو نهجامدانی ههموو یان بهشیک له کردهوهکه، بهرانهر کهسیک بههوی جوری کۆمه لایهتییهکهیهوه.¹

خراب بهکارهینان و خراب ماملهکردنی سیکسی مندالان له ریگه تهکنهلوجیاوه

نامازمیه بو نه ههلوهرجانهی که تیایدا تهکنهلوجیای دیجیتالی و پهیهندی و ئینتهرنیت له خراب بهکارهینان و خراب ماملهکردن بهکاربهینریت. «له ریگه تهکنهلوجیاوه» و «نۆنلاین- نهلیکترونی» دوو چهکی لیک نزیکن بهلام، له باسی جورمکانی خراب بهکارهینان و خراب ماملهکردن که به تهواوتی له نۆنلاین یان له تیکهلهیهک له پهیهندیی رووبهروو و نۆنلاین له نیوان تاوانباران و مندالان روو دهن، ههمان شت نین. جورمکانی خراب ماملهکردن و خراب بهکارهینانی نۆنلاین بریتین له بهرهمهینان و بلاوکردنهوه و ههنگرتنی بایهتی خراب ماملهکردنی سیکسی مندال و ههروهها لهخشتهبردنی نۆنلاین و پهخشی راستهوخوی خراب ماملهکردنی سیکسی و هههههکردنی سیکسی مندال، لهخۆ دهگرن.²

نهم ریبهره ناماده کراوه بو نهوهی بهکاربهینریت له پرسه بهریوهبردی کهیس به شیوهیهک که رهنگدانوهی ریبازی (تهمن، جوری کۆمه لایهتی، هههههشینی) بیت. تیایدا رمچاوکردنی مهنرسییهکان و ناستهنگهکان و پیوستیه جیاوازمکانی زرگاربووان دهکریت به گویرهی تهمن و جوری کۆمه لایهتی و رادهی کهمهندهامیهتی و رهههندهکانی دیکه هههههشینی، له کاتی وهلامدانوهی توندوتیژی نۆنلاین. هاوکات بو دلنیاووون له دسترگاهیشتی یهکسان و سهلامت و گونجاو به خزمهتگوزارییهکان.

نامانج

نامانج لهم دۆکیومینته پرکردنهوهی نهو بۆشاییه که له عیراق و همریمی کوردستاندا هیه له نهوونی ریبهریکی دیاریکراو بو بو لایهنهکانی وهلامدانوهی له توندوتیژی نهلیکترونی.

نهم ههوه سهر چاوهیهکی گرنگ دایبن دهکات بو چارمهسهرکری نهم بۆشاییه گهروهیه له رینۆینیکردنی کرداری له ماملهکردن لهگهل کهیسهکانی توندوتیژی لهسهر بنهمای جوری کۆمه لایهتی له ریگه تهکنهلوجیاوه و خراب بهکارهینان و خراب ماملهکردنی سیکسی مندالان له ریگه تهکنهلوجیاوه. نامانجهکه تهواوکردنی ریکاره پیوانهییهکانی کاربهجیگهیاندن (SOPs) تاییهته به بهریوهبردی کهیسهکانی توندوتیژی لهسهر بنهمای جوری کۆمه لایهتی و پاراستنی مندال، نهک شوینگرتهوهیان. بو نهم مهسههش راهینراوان ئاشنا دهکرین به زانیاری و نامراز و رینۆینی شیواو بو وهلامدانوهی سهلامت و کاریگر بو کهیسهکانی توندوتیژی نهلیکترونی و ههروهها پالپشتیکردن له بهدهستهینانی دهرنهجامی گونجاوتر بو پینگیشتوان و مندالان به رمچاوکردنی ههمانگی نیوان لایهنهکان و جیبهجیکردنی ریبازی بهناوندکرای زرگاربوو. نهم دۆکیومینته تیشک دهخاته سهر مهنرسییهکان و خاله رمچاوکراوهکان و کردهوه پینشیزکراوهکان و رۆلی دایبهنکهرانی خزمهتگوزاری رووندهکاتهوه که پهیههمندارن

1 Making All Spaces Safe. UNFPA, 2021 Making all spaces safe. UNFPA December 2021

2 Interagency Working Group on the Sexual Exploitation of Children. (2025, April). [Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Second Edition.](#) ECPAT International: Bangkok

جۆرهکانی خراپ بهکارهێنان و خراپ مامهلهکردنی سیکیسی مندالان له رېگه تهکنهلوژیاهوه

بابهتی نهشیاهی تایبته به خراپ مامهلهکردنی سیکیسی

بابهتی بئراوان یان نووسراوان یان دهنگی که کهسیکی خوار ۱۸ سال نیشان دهدهات یان باس دهکات یان گوزارشت لی دهکات که: (۱) چالاکیهکی سیکیسی راستهقینه یان دروستکراو نهجام دهدهات، (۲) بینهری ههر جۆره چالاکیهکی سیکیسی بیت، (۳) بهشه سیکیسیهکانی جهستهیی بو مهبهستی سیکیسی نیشان بدریت، (۴) نهشکهجه و رهفتاری توندوتیژی و نامرؤفانه و سزا و مامهلهی سووکایهتینامیز لهخو بگریتن و ههروهها ناوهرؤکهکه له بنهرمتدا سیکیسی بیت.^{۱۰}

لهخشتهبردنی مندالان به ئۆنلاین

پروسهی دامهزراندن/دروستکردنی پهپوهندی لهگهڵ مندالیک له رېگه بهکارهێنانی ئینتهرنیت یان تهکنهلوژیای دیجیتالی دیکه به مهبهستی بهرکهوتنی سیکیسی لهگهڵ کهسهکه.^{۱۱}

پهخشی راستهوخۆی خراپ مامهلهکردن

مهبهستی لێی پهخشی ئۆنلاینی خراپ مامهلهکردنی سیکیسی منداله، واته داتا دهمودهست بو تهماشاکهر دهچیت و ئهمیش دهتوانیت تهماشای خراپ مامهلهکردنه به شپوهیهکی راستهوخۆ بکات و بهشداری بکات لێی. گرنگه بزانی که پهخشی راستهوخۆ ههچ شوینیهیهک یان بهلگهیهک لهسهه نامیرهکه جی ناهینیت چونکه ههچ فایلیک دانهبزیندراوه. کاتیک پهخشهکه رادهوستیت، ناوهرؤکی خراپ مامهلهکردنی سیکیسی نامینیت، مهگهر تاوانکارهکه به نهتقهست توماری کردبیت.^{۱۲}

بابهتی بهرههمهپنراو لهلایهن مندالهوه

بابهتی سیکیسی له لهلایهن خودی مندالهوه بهرهم هاتبیت که دهکرت، له رېگه لهخشتهبردنی ئۆنلاین یان ههرهشهکی سیکیسیهوه، هان بدریت یان دروست بکرت.^{۱۳} نابیت مندالان له بهرانبه دروستکردنی وینهی خویان دووچاری ریکاری یاسایی ببنهوه.^{۱۴}

ههرهشهی سیکیسی

جۆرکی ههرهشهیه که مندال ههرهشهی بلاوکردنهوهی وینه سیکیسی و تایبتهکانیان لی دهکرت مهگهر وینهی زیاتر یان پاره یان چالاکیی دیکه سیکیسی پیشکش بکهن.^{۱۵}

بابهتی دهستکاریکراو

وینه و دهنگی دیجیتالی دروستکراو یان دهستکاریکراو له رېگه ژیری دهستکردهوه و/یان فیربوونی قوول تا وا له کهسیک بکهیت که وا دهر بکهویت شتیک بکات یان بلیت که له راستیدا خوی نهیکردوه یان نهیگوتوه.^{۱۶}

10 UNGA. (2024, December). [United Nations Convention against Cybercrime](#). Article 142-.

11 [Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Second Edition](#).

12 Id. at 86

13 Id. at 74

14 CRC Committee. (2019, September). [Guidelines regarding the implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography](#). CRC/C/156. Paragraph 67.

15 [Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Second Edition](#).

16 [Making All Spaces Safe](#). UNFPA. 2021 [Making all spaces safe](#).

مەترسی و رێشویانی تاییبەت بە توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی لە رێگەی تەکنەلۆژیاو و خراپ بەکارھێنان و خراپ مامەلەکردنی سیکیسی مندالان لە رێگەی تەکنەلۆژیاو بە گۆیرە شوین

بەرئێوەبەری کەیس و کارمەندانی هێلی پیتشەو و لایەنەکانی پاراستن، کە مامەلە لەگەڵ کەیسەکانی توندوتیژی ئۆنلاین دەکەن، دەبێت دانیابنەو
لەوێ کە نیکەری و گرتی رزگاربووان بەوردی رەچاوکراو، لە هەمان کاتدا دەبێت رێبازی پشتبەستوو بە ماف و بەناوئەکردنی رزگاربوو
پەیرەو بکەن.

لە عێراق زۆر جار، توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی لە رێگەی تەکنەلۆجیاو و خراپ بەکارھێنان و خراپ مامەلەکردنی سیکیسی
مندالان لە رێگەی تەکنەلۆجیاو، مەترسی زیاتر و جیاوازتر بە بەراورد بە جۆرەکانی دیکە توندوتیژی دروست دەکەن. دەکریت بەردەوام رۆوی
لە زیادبوون بیت و بە زحمەت سنووردار بکریت چونکە بابەتی خراپ مامەلەکردن لەوانە تاهەتایە هەلبگیریت و بلاو بکریتەو و تاوانکاران
دەتوانن لە پەیمانە و چاودێری و زۆر لیکردن، لە دوورەو، بەردەوام بن. رەنگە رزگاربووان دوو چاری فشاری سەخت و درێژکراوی دەروونی
بن، لە ژبانی راستەقینە و ئۆنلاینیان دوو چاری هەرشە ببنەو، یان رۆبەر رۆی ناستەنگی ئالۆزی تاییبەتمەندی و بەلگە و سەرنەوہی بابەت ببنەو.
لەو کەیسەکانی کە بابەتی نەشیاو خراپ مامەلەکردنی سیکیسی مندالیان تێدایە، بلاوکردنەوہی وینە و قیدیۆ لە ئۆنلاین ئامازەبەکی بەھیزە کە
خراپ مامەلەکردنی سیکیسی مندالەکە لە ژینگە دەروەش رۆوی داوہ یان رۆو دەدات - سەرئەنجام وەلامی دەستبەجینی پاراستنی مندال پتووستە.

لە عێراق و هەریمی کوردستان ئەم مەترسییە زۆرانە ئالۆزتر دەبن بەھۆی تێگەشتنە کۆمەلایەتیە رەگداکوتاوہکان و توندوتیژی پشتر استکراوہ
«لەسەر بنەمای ئابروو». بەرکەوتن یان مەترسی بەرکەوتن بە خراپ مامەلەکردنی ئۆنلاین، رزگاربووان - بە تاییبەتی ژنان و کچان - دەخاتە
بەردەم مەترسیی زبانی دووہەمی لە ناو خیزان و کۆمەلدا. دەکریت ببینە ھۆی زەبری دەروونی و پەراویزخستنی کۆمەلایەتی و سنووردارکردنی
ھاتوچۆ و ببیەشکردن لە پەروەردە و خزمەتگوزارییەکان و ھەروہا ھاوسەرگیری زۆرەملی و توندوتیژی جەستەیی و تەنانت کوشتنیش.
سەبارەت بە مندالان، ئەم داہنامیکانە لەوانە رێشویانی سزایی یان خۆپاراستنی توندی لێ بکەیتەوہ کە بەرژوہەندییە بالاکانی مندال تێادا رەچاو
نەکراو، یان مەترسی توندوتیژی خیزانی زیاتر دەکات یاخود لەوانە ببنە ھۆی ببیەشکردنی مندالەکە لە خویندن یان قەدەغەکردنی تەواوتی
ئامیزە ئەلیکترۆنییەکان یان خزمەتگوزارییە گەرنەکان لێیان.

ئەم فاکتەرە زحمەتی زیاتر لەسەر پرسی بەرئێوەبەری کەیس لە کاتی گونجاو دا دروست دەکەن و مامەلەکردن لەگەڵیان پتووستی بە دەستوہرانی
ھەماھەنگ ھەبە کە رەچاوی نەھینیاریزی و گونجایی بۆ ئەو ھەلومەرجی شوینەکە بکات و شکۆ و سەلامەتی مندال و ھەلبێژاردنی بەئاگا بکات
بە کاری لەپشینیە خۆی. ناستەنگی زیاتر لە بەردەم ئەم ھەولانە، بە تاییبەتی چونکە بۆشایی لە چوارچووەی یاساییدا ھەبە چونکە دامەزر اوہبەکی
راسپێردراوی حکوومی نییە کە بەرئێوەبەری کەیس و لیکۆلینەوہکردنی تاوانی لەم جۆرە کەیسەکاندا پتووستی و لایەنە پەروەندەدارەکان
پروٹوکۆلی تاییبەتیان نیە بۆ مامەلەکردن لەگەڵ توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی لە رێگەی تەکنەلۆجیاو و خراپ بەکارھێنان و
خراپ مامەلەکردنی سیکیسی مندالان لە رێگەی تەکنەلۆجیاو نییە. ئەمەش مەترسی درکەندنی ناسەلامەت و پشینیکردنی نەھینیاریزی و ھەروہا
وہلاندانەوہی ناپابەند بە رێبازی پشتبەستوو بە ماف و بەناوئەکردنی رزگاربووی لێ دەکەیتەوہ.

ئەم بواری سەرەکیانە خوار موہ گوزارشت لەو تەوہرە دەکەن کە راھبەرێراوان دەبێت سەرنجی قوولتر و زانیی تاییبەتمەند و کردەوہی گونجاییان
تێدا جیبەجی بکەن تاوہکو دانیابنەوہ لە وەلاندانەوہبەکی کاریگەر و سەلامەت و بەناوئەکردنی رزگاربووی بۆ کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر
بنەمای جۆری کۆمەلایەتی لە رێگەی تەکنەلۆجیاو و خراپ بەکارھێنان و خراپ مامەلەکردنی سیکیسی مندالان لە رێگەی تەکنەلۆجیاو.

بواره سهره‌کیه‌کانی وهلامدانهوه

پنویسته راهینراوان سهارهت به توندوتیژی له‌سه‌ر بنه‌مای جزری کومه‌لایه‌تی له‌ریگه‌ی ته‌کنه‌لوجیاوه و خراب به‌کاره‌ینان و خراب مامه‌له‌کردنی سنکسیی مندالان له‌ریگه‌ی ته‌کنه‌لوجیاوه سه‌رنجی ورد بدن به مه‌ترسییه جیاوازه‌کان و به‌رکوتتی به‌رده‌وام و پیوستی هه‌ماهه‌نگی نیوان دامه‌زراوه‌کان، به تاییه‌تی له‌ بواره‌ی خواره‌وه:

- **خزمه‌تگوزارییه‌کانی پالپشتی ده‌رووندروستی و ده‌روونی-کومه‌لایه‌تی:** تیشک خسته‌سه‌ر زه‌بری ده‌روونی و دلته‌نگی توند و درێژخایه‌ن په‌یوه‌ندیار به زیانگه‌یاندن به ناوبانگ و هه‌روه‌ها کاریه‌ری ده‌روونی به‌رده‌وام که، له‌ئه‌نجامی دووباره‌ بلام‌کردنه‌وه‌ی بابته و نه‌مانی جله‌وه‌ به‌سه‌ری و ترسی ناشکرابوون و به‌قوربانیه‌وه‌وه، دینه‌ کایه‌وه.
- **پلاندانانی سه‌لامه‌تی جه‌ستی و دیجیتالی:** پاراستنی رزگاربووان له‌ هه‌ر شه‌ ئه‌لیکترونی و نئه‌لیکترونییه‌کان له‌ ری هه‌له‌سه‌نگاندن و که‌مه‌کردنه‌وه‌ی مه‌ترسییه‌کانی په‌یوه‌ست به په‌یوه‌ندیکردن و چاودیه‌کردن و توله‌کردنه‌وه‌ی تاوانکاره‌وه و هه‌روه‌ها زیانی گریمانه‌کراوی هاتوو له‌ خیزان یان کومه‌له‌گه‌وه.
- **به‌ریه‌بردنی مه‌ترسییه‌ دیجیتالییه‌کان و لایه‌تی سه‌لامه‌تییه‌ی ناوه‌روکی زیانه‌خش:** به‌مودان به هوشیاری دیجیتالی رزگاربوو، ده‌ستنیشانکردن و زالبوون به‌سه‌ر هه‌ر شه‌ به‌رده‌وامه‌کان، پالپشتیکردن له‌ هه‌لگرتنی سه‌لامه‌تییه‌ی به‌لگه‌نامه‌ی دیجیتالی نه‌گه‌ر گونجاوو و هه‌روه‌ها ئاسانکاریکردن بو‌ریه‌کردن و سه‌ریه‌وه‌ی ناوه‌روکه‌ نه‌شیاوه‌کان.
- **هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل لایه‌نه‌کانی جیه‌جیه‌کردنی یاسا و دابینه‌کهرانی خزمه‌تگوزاری پاراستن:** پالپشتیکردن له‌ رزگاربووان تا به سه‌لامه‌تی بگه‌ن به لایه‌نه‌کانی جیه‌جیه‌کردنی یاسا و لایه‌نه‌کانی دیکه و سوود و به‌رگرن له‌ خزمه‌تگوزارییه‌کان و به‌شویه‌که که نه‌نییاریزی و مافه‌کانی رزگاربوو و به‌رژمه‌ندییه‌ بلام‌کانی مندال و ریه‌ریکردن له‌ دووباره‌بوونه‌وه‌ی زیان، ببیت به‌ کاری له‌پیشینه‌یان.

ئه‌م رپه‌ره یارمه‌تی راهینراوان ده‌دات که:

- له‌گه‌رته‌که‌ تی بگه‌ن (گرفت): تیگه‌یشتنی روون له‌ نیگه‌رانی و ئاسته‌نگه‌کانی به‌رده‌م رزگاربوو
- ده‌ستنیشانکردنی کردار (کردار): دیاریکردنی هه‌نگای گونجاو بو‌ پالپشتی هه‌نوکه‌یی و به‌رده‌وام
- به‌کاره‌ینانی نامرازه‌کان (نامرازه‌کان): هه‌له‌سه‌نگاندنی سه‌رچاوه و میکانیزمه‌ پشینه‌یاره‌کان که بو‌ رزگاربووان شیاون
- هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل لایه‌نه‌کان (لایه‌نه‌کان): ده‌ستنیشانکردن و هه‌ماهه‌نگیکردن له‌گه‌ل ریه‌خراو و دامه‌زراوه و دابینه‌کهری خزمه‌تگوزاری گونجاو

تیببنی: که‌یه‌سه‌کانی په‌یوه‌ست به مندال (خوار ۱۸ سال) پیوسته به‌ گویره‌ی ریه‌شویی پاراستنی مندال و خراب به‌کاره‌ینان و خراب مامه‌له‌کردنی سنکسیی مندالان له‌ریگه‌ی ته‌کنه‌لوجیاوه مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا بکریته. هه‌ندیک بنه‌مای توندوتیژی له‌ سه‌ر بنه‌مای جزری کومه‌لایه‌تی له‌ریگه‌ی ته‌کنه‌لوجیاوه ده‌کریت په‌یوه‌ندیار بن، به‌لام ده‌بیت له‌گه‌ل ریه‌شویی په‌یوه‌ست به منداله‌وه‌ بگه‌نجه‌ندین.

پروۆسە بەرپۆہبردنی کەیس

پنویستە کەیسەکانی توندوتیژی ئەلیکترۆنی لە رێی سیستەمی توکمەیی بەرپۆہبردنی کەیس مامەڵەیان لەگەڵدا بکەیت، ھاوکات پنویستە رێرەوہکانی رەوانەکردن بەروونی دیاریبکەیت و لەگەڵ ریکارە پۆمەرہییەکانی کاربەجیگەیاندن بۆ پرسە توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی و پاراستنی مندڵ، تەریب بن. ئەم چوارچێوانە گرنگن بۆ دلنایابوون لەوہی رزگاربووان پالێشتی خیرا و ئاستبەرز و ھاوہشیان لەلایەن داہینکەری گونجاری خزمەتگوزاری پێ دەگات. جیکردنەوہی خزمەتگوزارییەکانی توندوتیژی ئەلیکترۆنی لە ناو پیکھاتەکانی وەلامدانەوہی ئیستای توندوتیژی بەرانبەر مندڵ و لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی، بەردەوامبوونی چاودێری بەہیز دەکات و برەو بە جیبەجیکردنی یەکنوازی بنەماکانی بەناوەندکردنی رزگاربوو و مندڵ دەدات و ھەر وەہا وەلامدانەوہیەکی کاریگەر و گشتگیر بۆ گشت جۆرەکانی توندوتیژی دەستبەر دەکات.

پنویستە داہینکەری خزمەتگوزاری و لایەنەکانی پاراستن پنداویستییەکان دەستنیشان بکەن و ھەڵبەسەنگین و بیانکەن بە کاری لەپیشینە: خزمەتگوزاری دەروندروستی و دەروونی-کۆمەڵایەتی، تەندروستی، یاسایی، پاراستن، سەلامەتی دیجیتالی، شیلتەر یان پاراستنی مندڵ. پنویستە ھەموو ئەمانە لە چوارچێوہی پلانی چاودێریا بن. پنویستە داہینکەری خزمەتگوزاری رەوانەکردنی سەلامەت و نھینیاریز ئەنجام دەن، پالێشتی لە دەستراگەیشن بە خزمەتگوزاری تاییەتمەند و ناتاییەتمەند دەن، ئەمەش لە رێی رەزامەندی بەناگ، رێرەوی رەوانەکردنی سەلامەت و ھەر وەہا ھەماھەنگی و بەدواداچوون.

بەشداریکردن و رەزامەندی پیشوختە
پروۆسەکە پوون بکەو و رەزامەندی بەدەست بێنە

01

ھەڵسەنگاندن
زانباری کۆبکەو و شیکارییان بۆ بکە

02

پلانی چاودێری
پشتگیری و خزمەتگوزارییەکان دیاری بکە

03

جیبەجیکردنی پلانی چاودێری
ریکارەکانی نیو پلانیەکە جیبەجی بکە

04

بەدواداچوون
چاودێری بەرەوپیشچوونی ریکارەکان بکە

05

داخستنی کەیس
کاتیگ ئامانجەکان دەپیکرین دەردەکەوێت

06

خزمەتگوزارییهکانی دەرووندروستی و پالپشتیی دەروونی-کۆمه‌لایهتی

گرفت

توندوتیژی ئەلیکترۆنی زیانیکی قوول و درێژخایهن لاسەر ئاسوودەیی دەروونی و سۆزەکی و کۆمه‌لایهتی رزگاربووه مندال و پینگەشتووان دروست دەکات. ناومرۆکی خراب مامەڵەکردن هەڵدەگیریت و دووبارە بلاو دەکرێتەوه و بەردەوام بەردەسته، بۆیه ئەمه هەستی وره‌بەردان و دووبارە قوربانیبوونەوه دروست دەکات. لەوانه‌یه رزگاربووان دووچارى دلەراوکی و خەمۆکی و گری دواى زه‌برى دەروونی و بېرکردنەوهی خۆکوژی و زیانگه‌ياندن به خود و خەوزران و شەکتە، ببنه‌وه. له لایه‌کی دیکه‌وه ترسی ناشکراوون و ناوزران و پەله‌ی کۆمه‌لایهتی و ئەگه‌ری کاردانەوهی خیزانی و کۆمه‌لایهتی هه‌یه. مندالان رهنگه هه‌ست به شەرمەزاري و خۆسەرزەنشکردن و هه‌روه‌ها گۆرانی رەفتار و دەسته‌ه‌لگرتن له خۆیندن یان چالاکیه کۆمه‌لایهتییه‌کان و وابەسته‌بوونی زیاتر یان گوشاری ئەگه‌ری کاردانەوهی باوان ببنه‌وه.

تێبینی: سه‌بارەت به که‌یسه‌کانی مندالان، دەبێت ته‌واوی دەستورەدانەکان پابه‌ندی پڕۆتۆکۆله‌کانی پاراستنی مندال و به‌ریوه‌بردنی که‌س ببن و هه‌روه‌ها بنه‌مای بالاترین به‌رژوه‌ندییه‌کانی مندال پەیره‌و بکهن و دلنایایی له دەست‌راگه‌یشتن به پالپشتیی تابه‌تمه‌ندیی دەرووندروستی و دەروونی-کۆمه‌لایهتی.

کرداره‌کان

دەستورەدانەکانی پالپشتیی دەرووندروستی و دەروونی-کۆمه‌لایهتی:

هه‌لسه‌نگاندنی سه‌لامه‌تی رزگاربوو و مه‌ترسییه هه‌نووکه‌ییه‌کان: نیه‌گه‌رانیه هه‌نووکه‌ییه‌کانی سه‌لامه‌تی هه‌لبه‌سه‌نگینه، له نێوانیاندا مه‌ترسیی به‌رده‌وامبوون له ئۆنلاین و به‌رکەوتن به تاونکار و زیانی خیزان یان کۆمه‌لگه و هه‌روه‌ها زیانگه‌ياندن به خود یان خۆکوشتن.

دابینکردنی فریاگوزاریی دەروونی سه‌ره‌تایی: پالپشتیی دەمو‌دهست و به‌ناوه‌ندکراوی رزگاربوو بگه‌یه‌نه به مه‌به‌ستی که‌مکردنەوهی دلگۆش‌ران و به‌رودان به ستراتیژییه‌کانی هه‌لکردن و گه‌راندنەوهی هه‌ستی جله‌وگرتن و سه‌لامه‌تی.

هه‌لسه‌نگاندنی پێویستییه به‌رده‌وامه‌کانی پالپشتیی دەرووندروستی و دەروونی-کۆمه‌لایهتی: سروشت و سه‌ختیی کاریگه‌رییه دەروونییه‌کان و تۆری پالپشتیی نێستای رزگاربوو و پێویستی چاودێریی دەرووندروستی تابه‌تمه‌ند و ره‌وانه‌کردن، هه‌لبه‌سه‌نگینه.

دلنایایی له ره‌وانه‌کردنی به‌په‌له بۆ که‌یسه پیر مه‌ترسییه‌کان: هه‌ر کاتیک هه‌سنت به مه‌ترسیی دەمو‌دهستی زیانگه‌ياندن به خۆ و خۆکوشتن و دارمانی دەروونی یان زانیت هه‌ر شه‌ له‌سه‌ر سه‌لامه‌تی رزگاربووه‌که هه‌یه، ئەوا راسته‌وخۆ کار له‌سه‌ر ره‌وانه‌کردنی خێرا بۆ خزمه‌تگوزارییه‌کانی دەرووندروستی، له‌سه‌ر بنه‌مای رێوشوێنه‌کانی کاربه‌جێگه‌ياندن، بکه.

لایه‌نه‌کان

په‌یوه‌ندی به گروپی کاری توندوتیژی ئەلیکترۆنی، گروپی هه‌ماهه‌نگی به‌ره‌نگاربوونەوهی توندوتیژی له‌سه‌ر بنه‌مای جو‌ری کۆمه‌لایهتی، یان گروپی هاو‌به‌شه‌کانی پاراستن و به‌که هاو‌به‌شییه‌کانی دیکه بکه بۆ ده‌ستگه‌یشتن به دوا‌بین زانیاری له‌سه‌ر نه‌خشه‌سازیی خزمه‌تگوزارییه‌کان و دابینه‌که تابه‌تمه‌نده‌کانی دەروونی-کۆمه‌لایهتی و دەرووندروستی و هه‌روه‌ها رێره‌وه‌کانی ره‌وانه‌کردنی سه‌لامه‌ت.

مەترسییەکان ھەلبەسەنگێنە

١) خراب بەکارھێنانی دارایی:

بەکارھێنانی ئینتەرنێت و جۆرەکانی دیکەیی تەکنەلۆژیا بۆ فشاری دارایی لەسەر ئامانجێک

٢) خراب بەکارھێنانی جەستەیی: ھەر

جۆریکی زیانی جەستەیی یان ھەرشە لەسەر سەلامەتی کەسێک

٣) توندوتیژی لەسەر بنەمای نابروو:

توندوتیژی ئەنجامدراو بە نیازی گێرانەوهی ئابرووی کەسێک یان ئابرووی خیزان و تیرە و ھۆز

٤) گێچەلی گشتی: ئاشکراکردنی

ناارەزوومەندانەیی زانیاری کەسی کە بڵاوکردنەوهی زانیاری تایبەتی و کەسی و ھەستباری لەخۆ بگرێت

٥) زیانی سۆزەکی:

لەوانەییەرزگاربووان ھەست بە پەراویزخستن و بێدەرەتانی و ترس و شەرمەزاری و دڵەراوکی و خەمۆکی و بیکەسی بکەن، بە تاییبەتی ئەگەر کۆمەڵگەکیان سەرزەنشتیان بکەن یان زیانەکیان بە کەم سەیر بکەن. لە ھەندیک حالەتدا، دەبێتە خۆی زەبری دەروونی، زیانگەیان بە خود یان خۆکوشتن

ئاستی مەترسی ھەلبەسەنگێنە

ھەلسەنگاندنی ئاستی مەترسییەکە بۆ دیاریکردنی کردارەکان گەرنەگە. دەکریت مەترسییەکان بەم جۆرە خوارووە پۆلین بکەین:

١) مەترسیی پەرز: ھەرشە دەستبەجێ و وێژ لەسەر سەلامەتی رزگاربوو، لە نیوانیاندا مەترسیی توندوتیژی جەستەیی و توندوتیژی لەسەر بنەمای ئابروو و زیانگەیان بەخود/خۆکوشتن و ھەرشە توند یان ھەرشە پشتراستکراوە لەلایەن تاوانکار یان خیزان کۆمەڵگەوه؛ پێویستی بە کرداری بەپەلە (لە ماوەی ٢٤ کاتژمێر) و رێوشوێنی سەلامەتی دەستبەجێ ھەیە.

٢) مەترسیی مامناوند: ھەرشە بەردەوام و ڕوو لە تەشەنەکردن کە ڕەنگە بێتە ھۆی زیان ئەگەر چارەسەر نەکریت. دەکریت گێچەلی بەردەوام و ھەرشە ئۆنلاینی بۆ زیانی جەستەیی و فشاری چۆری خیزان یان ئاشکراوونی ناوەرۆکی ھەستیار لەخۆ بگرن؛ پێویستی بە دەستەمەدان لە کاتی خۆیدا و پلانی سەلامەتی کارا ھەیە (لە ماوەی ٤٨ کاتژمێردا).

٣) مەترسیی ناسایی: مەترسییەکی شینەیی کە دەمەدەست زیانی جەستەیی بەدوادا نیت و ھەرشەکان ھەر گێچەلی ئۆنلاین یان ناوەرۆکی بۆ زیان بێت. پێویستی بە چاودێری و پلانی سەلامەتی بنەرەتی و بەدواداچوونە لە چوارچۆی کاتی تەرخانکراو بۆ بەرێوەبردنی کەیس

سەرچاوەکانی مەترسی دەستبەسەر بکە

دەستبەسەرکردنی سەرچاوەکانی مەترسی بۆ پەرەپێدانی دەستەمەدان ئامانجدار، گەرنەگە. مەترسییەکان لەوانەییە لە سەرچاوە بێن:

١) خیزان: لەوانەییە ئەندامانی خیزان مەترسی دروست بکەن یان فراوانی بکەن، دەشکریت کەمی بکەن.

٢) تاوانکار: ئەو کەسانەیی کردەوهی خراب مامەڵەکردن و خراب بەکارھێنان ئەنجام دەدەن و مەترسیی راستەوخۆیان بەسەر سەلامەتی رزگاربوو ھەیە.

٣) کۆمەڵگە: لەوانەییە کۆمەڵگەکان مەترسی دروست بکەن لە رێی قبوڵکردن یان چاوپۆشکردن لە رەفتاری زیانبەخش و پالێشتیککردنی خراب مامەڵەکار یان سەرزەنشتکردن و پەراویزخستی رزگاربووکان. دەکریت شەرمەزارکردنی ئۆنلاین و بڵاوکردنەوهی زانیاری کەسی بێت یان بێدەنگی کاتی خراب مامەڵەکردن ڕوو دەدات.

لایەنەکان

پەیمەندی بە گروپی بەرەنگاربوونەوهی توندوتیژی ئەلیکترۆنی، گروپی ھەماھەنگی بەرەنگاربوونەوهی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵەیی، یان گروپی ھاوبەشەکانی پاراستن و بەکە ھاوبەشەکانی دیکە بکە بۆ دەستگەشتن بە دوایین زانیاری لەسەر نەخشەسازی خزمەتگوزارییەکان.

مامەلەکردن لەگەڵ مەترسییە دیجیتالییەکان و لابردنی سەلامەتی ناوھەرۆکی زیانبەخش

گرفت

زۆرجار رزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لەرێگە تەکنەلۆجیاو و خراپ بەکارھێنان و خراپ مامەلەکردنی سیکسی مندالان لە رێگە تەکنەلۆجیاو دووچارى زیانی بەردەوام دەبنەو، ئەمەش چونکە بابەتە زیانبەخشەکان بەردەوام بلاو دەکرینەو و ئاسان دەست پێی دەگات بۆ ھەر شەکرە و زۆر لێکردن یان تۆلەسەندنەو. بەردەستبوونی بەردەوامی بابەتەکان گوشاری دەروونی زیاد دەکات و مەترسیی توندوتیژی خیزانی و کۆمەڵگەیی زیاتر دەکات. بۆیە سەلامەتی (لابردن) سەلامەت و بەپەلەیی بابەتی زیانبەخش پێویستیەکی گرنگی پاراستنە.

زۆربەى رزگاربووان ناگەدارى میکانیزمەکانى ھەمۆدان و تۆمارکردنى سکالۆ نین کە بەردەستن، نازانن چۆن داواى لابردنى بابەت بکەن یان ترسیان لە تەشەنەسەندنى خراپ مامەلەکردن ھەبە ئەگەر ناوھەرۆکەکی ناشرکرا بێت. ھەندیکیشیان ناتوانن بە سەلامەتی دەستیان بگات بە مۆبایل و ئینتەرنێتی تاییەت، لە لایەکی دیکەشەو ھۆشیاری دیجیتالییان نییە بۆ پاراستنی ھەژمار و زانیاریە کەسییەکانیان.

بەبێ زانیاری راست و دروست، لەوانەبە راھینراوان بەبێ مەبەست ببنە ھۆی زیادبوونی مەترسییەکان یان ھەرس بێنن لە پشنگیری رزگاربووان لە پاراستنی بەلگە گرنگەکان یان ھەنگاوە گرنگەکان رەچاوە نەکەن کە دەبنە ھۆی بەرگرتن بە زیانی زیاتر. بۆیە دەبێت دەستورمانەکانی پەيوەست بە تەکنەلۆژیا بە وریاییەو لە رێوشوێنەکانی بەرپەرەکردنی کەیس و پلانداانی سەلامەت جێیان بکریتەو.

تێبینی: بۇ ئەو کەیسەکانی مندالیان تێدا، پێویستە پالپشتییەکان بە گۆرەھى رێکارەکانی بەرپەرەکردنی کەیسەکانی پاراستنی مندال دا بین بکرین و ھەرەھا میکانیزمی تاییەت بە مندال بگیریتەبەر بۆ لابردنی وینە و قیدیوی سیکسی.

کردارەکان

تەواوی ئەو رێکخراوانە کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لەرێگە تەکنەلۆجیاو و خراپ بەکارھێنان و خراپ مامەلەکردنی سیکسی مندالان لە رێگە تەکنەلۆجیاو بەرپەرە دەبن دەبێت خۆیان لەگەڵ ئەو نامراز و پلاتفۆرمانە ئاشنا بکەن کە لەم رێبەردا ھاتوون و پالپشتی لە رزگاربووان بکەن بۆ سەلامەت و لابردنی بابەتی زیانبەخش.

۱. ھەلسەنگاندن بۆ مەترسییە دیجیتالییەکان بکە

- جۆری زیانە ئۆنلاینەکە دیاریکە (بۆ نمونە، ھەرمشە سیکسی، شوپنکەوتنی ئەلیکترۆنی، وینە و قیدیوی ساختە، بەکارھێنانی ناسنامە کەسێکی دیکە)
- ھەلبەسەنگینە کە ئایا تاوانکار ھێشتا دەستی دەگات بە ھەژمار و نامیز و شوپنی رزگاربوو کە
- دیاریکە کە ئایا ھەمۆدان بۆ لابردنی بابەتەکان یان ھەمۆدان مەترسییەکان زیاد دەکەن یان نا
- نیگەرانییەکانی سەلامەتیجەستەیی ھەلبەسەنگینە بەر لەوھى هیچ کردارێک ئەنجام بەدەیت

۲. پشنگیری رزگاربووان لە پاراستنی بەلگەکان (ئەگەر شیاو و سەلامەت بوو)

- رزگاربووان ناگەدار بکەو سەبارەت بە میکانیزمە بەردەستەکانی وھلامدانەو و رېپۆرتکردن، بۆ نمونە وەک ئەوانەى لە نیو سەکۆکە خۆی بەردەستن، یان مألپەری تاییەت بەمەو، یاخود پڕۆسەى یاسایی پەيوەندیدار.
- ئەگەر رزگاربوو بریاری دا رېپۆرتی بکات یان سکالۆی یاسایی خۆی تۆمار بکات، ئەو تەنھا لەگەڵ رەزامەندی (رەزامەندی و پەسەندکردن لە لایەن چاودێری یاساییەو ئەگەر کەسەکە لە خوار ۱۸ سأل بوو)، ئەو کاتە ھەلسەنگاندن ئەنجام بەدە ناخۆ سکرین شۆت و بەستەر و نازناو و کات و ناو نیشانەکان بە شێوھەکی سەلامەت تۆمار بکرین یان نا لە لایەن رزگاربووھو، لەگەڵ پێدانی رێنۆینی بۆ ئەنجامدانی ئەمە.
- ناییت رێکخراوێ ناھکوومیەکان بەلگە کۆ بکەنەو و ھەلبەسەنگین، مەگەر لە ھالەت ناھاسایی نەبێت کە زانیاری و کەرسەتەکان خۆریسکانە پێشکەش بکریت و گرنگ بوون بۆ سەلامەتی و ئاسایشی رزگاربووھو، بۆ نمونە ئەگەر ھاتوو چاودێر یان ئەندامێکی خیزانی مندالەکە ئەنجامدەری تاوانەکە بوو.
- پشنگیری رزگاربووان بکە بە پێدانی رێنمایی لەسەر چۆنەتی ئەنجامدانی میکانیزمی وھلامدانەو یان رېپۆرتکردن کە پێیان باشە. ناییت رێکخراوێ ناھکوومیەکان بە ناوی رزگاربووھو ئەم کارە ئەنجام بەدە.
- بابەتی نایاسایی خراپ مامەلەکردنی سیکسی مندالان ھەلمەگرە و ئەرشیقیان مەکە؛ پابەندی رێوشوێنەکانی پاراستنی مندال بە.

۳. پلانی سەلامەتی دیجیتالی بە گۆرەھى کەیس پەرە پێ بەدە

- پلانی سەلامەتی دیجیتالی بە گۆرەھى کەیس پەرە پێ بەدە
- گۆرینی پاسوورد و کارکردنی ناسینەوھى دوو ھەنگاوە (two-factor authentication)
- چاوخاندنەو و بەھیزکردنی بژاردەکانی تاییەتەمەندی لەسەر سەکۆکانی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان و پەیماناردن

- سەیری ئامێرەکان بکە و بەدوای بەرنامە و بژاردە ی گومانوای بگەری
- ئەگەر پێویست بوو (لۆکەیشن) بکوژێنەوه
- ئەگەر سەلامەت بوو، تاوانکار بلۆک بکە یان گفتوگۆی لەگەڵ سنووردار بکە

٤. پشتگیری رزگار بووان بکە لە لابردن یان ریبۆرتکردنی بابەتی زیانبەخش (بە رەزامەندی بەناگا)

- باسی سوود و مەترسییەکانی هەوادان بکە.
- سەکۆی هەوادانی گونجاو بەکار بهێنە یان هانا بۆ هاوبەشی متمانەپیکراو بەر ئەگەر بەردەست بوو.
- ◇ بۆ رزگار بووی پێگەشتوو کە ئەزموونی خراپ مامەڵەکردنی سیکسی لە رێی وینەوه کردووه، نامرازی وەک [StopNCII](#) بەکار بهێنە.
- ◇ بۆ کەیسەکانی مندالان، میکانیزمەکانی وەک [Take It Down](#) کە تاییەتن بە مندال، بەکار بهێنە بەلام رەجای پرتۆکۆلەکانی پاراستنی مندال بکە.
- دلتیابوون لەوهی رزگار بوو لە ئەنجامە چاومروانکاروکان دەگات، لە نیوانیاندا دواکەوتن یان تۆلەکردنەوه.

٥. ئەگەر پێویست بوو کەیسەکه رەوانە لایەنی تاییەتمەند بکە

- ئەگەر بەرپۆلە بەرێ کەیس نەیتوانی لە ئالۆزی تەکنیکی کەیسەکه تی بگات، ئەوا پێویستە بۆ ریکخراوی متمانەپیکراوی سەلامەتی دیجیتالی یان یەکهی تاییەتمەندی تاوانە ئەلیکترۆنییەکان رەوانە بکەیت.
- لەگەڵ لایەنەکانی پاراستن هەماهەنگی بکەیت بۆ دلتیابوون لەوهی کە کردارە دیجیتالییەکان زیان بە پلانی سەلامەتی جەستەیی ناگەپەن.

٦. دلتیابی بە لەوهی نەینییەکانی رزگار بوو پارێزراوه و هەروەها خۆی بریار لە بارە خۆیهوه دەدات

- تەواوی کردارە دیجیتالییەکان دەبێت لەسەر بنەمای رەزامەندی بەناگا بێت.
- پێویستە رزگار بووان لە دەرنەنجامە چاومروانکاروکان بگەن، لە نیوانیاندا تۆلەسەندنەوه یان دواکەوتنی سربنەوه.
- بە درێژی پرتۆسەکه نەینیاریز بە.

تێبینی: رێوشوونەکانی سەلامەتی دیجیتالی نابێت شۆینی پلانی پاراستنی فراوان بگرنەوه بەلام دەبێت لە چوارچۆی پالپشتی دەروندروستی، پلانی سەلامەتی جەستەیی و هەلامدانەوی یاسایی شۆینیان بکرنەوه تا دلتیابی لە وهلامی هاوبەش و گشتگیر بدریت.

ئامرازەکان

ئەم ئامرازە لەسەر تەواوی سەکۆکان کار دەکەن بۆ ریبۆرتکردن و لابردنی ناوهرۆکی زیانبەخش. پێویستە راینراوان، وەک بەشیک لە بەرپۆلەکردنی کەیس و پلانی سەلامەتی، ئاشنا بن بەوهی کە ی و چۆن بەکاریان دەهێنن.

StopNCII و **Take It Down** هەردووکیان نامرازی بەخۆرایین بۆ ریکریکردن لە بلاوونەوهی زیاتری وینەهی سیکسی لە ئونلاین لە رێی دروستکردنی شۆینییەکی دیجیتالی کە یارمەتی سەکۆیە بەشداربووکان دەدات لە ناسینەوه و بلۆککردنی بابەتەکه بەر لەوهی دووبارە دابنرێتەوه. هەردووکیان لەسەر سەکۆیە سەرەکییەکانی تۆره کۆمەلایەتییەکان کار دەکات و تاییەتمەندی رزگار بوو دەپارێزن. پێویستە راینراوان بە گۆرەهی تەمەنی رزگار بوو کە دانەپەکیان هەلبێژن و، سەبارەت بە کەیسەکانی مندالان، دلتیابنەوه لەوهی پرتۆکۆلەکانی پاراستنی مندال پەیرەوییان لێ دەکەیت.

- **StopNCII** بۆ رزگار بوو کەمەرەسەلەکان بەکار دێت (١٨ بە سەرۆه)
- **Take It Down** لەلایەن ناوهندی نیشتمانی بۆ مندالانی ونبوو و خراپ بەکارهێنراو بەرپۆلە دەبێت و تاییەتە بە مندال و هەرزەکارانی خوار ١٨ سأل و پەپۆهست کراوه بە میکانیزمەکانی پاراستنی مندال.

دەزگای ئەنسەم (INSM) و **تەکنەلۆژیا بۆ ناشتی (Tech4Peace T4P)** دوو هاوبەشی متمانەپیکراوی ریبۆرتکردن لە عێراق کە کەیسەکانی توندوتیژی ئونلاین راستەوخۆ بۆ سەکۆیە سەرەکییەکانی وەک فەیسبۆوک و ئینستاگرام و تیکتۆک و گووگل بەرز دەکەنەوه. بە پێچەوانەهی **StopNCII** و **Take It Down** کە بە گشتی سەرنجیان لەسەر ریکریکردن لە دووبارە بلاوونەوهی وینەهی سیکسی، ئەم دوو ئامرازە مامەلە لەگەڵ چەند زینتیکی دیکە ئونلاین دەکەن، لە نیوانیاندا گێجەل و هەرشە و دزینی ناسنامە و ناوهرۆکی زیانبەخش. ئەوان یارمەتی گەیندنی نیگەرانییەکه دەدەن بۆ سەکۆیەکان، کاتیک ناوهرۆکەکه لە چەند سەکۆیەکه دەبێرنی یان کاتیک بژاردە ریبۆرتکردن لە سەکۆیەکان ئەنجامیکی دەستەبجی نەبوو.

StopNCII نامرازىكى بەخۇرايىھە بۇ پالېستىكىردنى رزگارېوانى سەروو ۱۸ سالى خراب ماملەكردن لە رىگەھى وىنە. ئەوان شونىنپىھكى دىجىتالى بۇ وىنە يان قىدىۋىھە لە رىگەھى (ھاش)ھوھ دروست دەكەن تا دىنبايى بدن لە دووبارە بلاۋبونەكردنەھى بابەتەكە.

بەستەر: <https://stopncii.org>

چۇن رېپۇرت بىكەيت:

ھەنگاۋى ۱: بىرۇ بۇ stopncii.org

ھەنگاۋى ۲: كرتە لەسەر «Create Your Case - كەيسەكەت دروست بىكە» بىكە

ھەنگاۋى ۳: ۋەلامى پىرسىيار مەكان بەھوھ

ھەنگاۋى ۴: ئەھى وىنە/قىدىۋىھە لە ناۋ ئامىرەكەت ھەلبىزىرە كە دەتەۋىت بىپارېزىت

ھەنگاۋى ۵: StopNCII شونىنپىھكى ئەلىكترونى دروست دەكەت كە رىگىرى لە بلاۋبونەھى وىنە لە تۇرە كۆمەلاپتەپىھكان دەكەت

ھەنگاۋى ۶: گىرنگە كە ژمارەھى كەيس و ژمارەھى PIN ھەكە ھەلبىگىرىت تا بەدواداچوون بۇ كەيسەكەت بىكەيت و بزانىت كەپشوتوۋتە كۆن.

Take It Down نامرازىكى بەخۇرايىھە بۇ پالېستىكىردنى ئەھى مندال و ھەرزەكارانەھى كە رزگارېۋى بلاۋبونەھى وىنە و قىدىۋن لە ئۇنلاين. يارمەتى لابردنى ناۋەرۇك و زىاتىر بلاۋبونەكردنەھى دەدەدات تەرىپ لەگەل مىكانىزمەكانى پاراستى مندال. ئەھى نامرازە لەلايىن ناۋەندى نىشتىمانى بۇ مندالانى ونبو و خراب بەكارھىنراۋ دابىن كراۋە.

بەستەر: <https://takeitdown.ncmec.org>

چۇن رېپۇرت بىكەيت:

ھەنگاۋى ۱: بىرۇ بۇ <https://takeitdown.ncmec.org>

ھەنگاۋى ۲: كرتە لەسەر "Get Started" بىكە

ھەنگاۋى ۳: ۋەلامى پىرسىيار مەكان بەھوھ

ھەنگاۋى ۴: وىنە/قىدىۋىھە دابىنى يان بەستەرەكەھى دابىنى

ھەنگاۋى ۵: Take It Down دەست بە سىرېنەھى ناۋەرۇكەكە دەكەت و رېبەرى بەداداچوون دابىن دەكەت.

ھەنگاۋى ۶: ژمارەھى كەيسەكەت ھەلبىگرە و ھەرىنمايىھەكەت بۇ خزمەتگوزارى پاراستى مندال پى درا جىبەجىنى بىكە

دەنگاۋى نەنسەھى INSM سەكۆپەكى مەمانەپىكرارە لە عىراق بۇ رېپۇرتكردى توندوتىژى ئۇنلاين. ھاۋبەشىيان لەگەل سەكۆپەكانى ۋەك فەپىسبوۋك و ئىنستاگرام و تىكتوك ھەپە، ئەمەش ۋا دەكەت خىراتر ۋەلامى بلاۋبونەھى ناۋەرۇكى زىانبەخش بەدەنەھى.

پەپوۋەندى: WhatsApp: +964 783 788 588 ۲۲۴۴ يان ئىمىل: report@insm-iq.org

چۇن رېپۇرتى بىكەيت:

ھەنگاۋى ۱: نامەپەكىيان لە واتسناپەھە بۇ بىنرە يان بە ئىمىل بۇ (مىزى يارمەتى فرىگوزارى دىجىتالى) ناگادارىان بىكەھە

ھەنگاۋى ۲: ۋردەكارى و بەلگە بىخە ۋو (سكىرىنشوت و بەستەر و ھەند).

ھەنگاۋى ۳: رېپۇرتەكە بىنرە

Tech4Peace تەكەنەلۇزىا بۇ ناشتى سەكۆپەكى سەلامەت و نەپىپارېزە بۇ رېپۇرتكردى حالەتەكانى توندوتىژى ئۇنلاين لە عىراق و ھەرىمى كوردستان و ھەروھە ھاۋبەشىيىكى مەمانەپىكرارە تىكتوك و فەپىسبوۋك و گوۋگل و ئىنستاگرام، واتە كاتىك كەپسېك رەۋانە دەكەن بۇيان زووتر ۋەلام ۋەردەگىر

بەستەر: <https://t4p.co>

چۇن رېپۇرتى بىكەيت:

ھەنگاۋى ۱: بەرنامەھى Tech4Peace دابەزىنە

ھەنگاۋى ۲: كرتە لەسەر ئەھى توۋلەھى سوۋچى راستى سەروھى سكىرىنەكەت بىكە بۇ ھەلبىزاردانى زمانى خوازراۋ

ھەنگاۋى ۳: كرتە لەسەر دوگمەھى وىنەكە بىكە كە لە بەشى خوارەھى ناۋەرۇستى پەپەكەپە

ھەنگاۋى ۴: كرتە لەسەر: «Report Form - فۇرمى رېپۇرتكردى» بىكە

ھەنگاۋى ۵: باشترىن بۇرادە سەبارەت بەھە دەتەۋىت رېپۇرتى بىكەيت ھەلبىزىرە

ھەنگاۋى ۶: شونىن رېنۇنپىھكان بىكەھە تا رېپۇرتەكە دەنرېت

تېپىنى: رەنگە ئەھى سەكۆپە داۋى سكىرىنشوت لى بىكات بۇ بەھىزكردى كەيسەكەت.

لایهنهکان

پلاتفورمه گهرهکانی وهک واتسناپ و فیسبووک و تیکتوک و اینستاگرام و سنایچات و X نامرازهکانی ریپورتکردن و بلوککردنیه هییه، که ریگه دهدات به بهکارهینهران ناوهروکی زیانبهخش، گنجهل، ههرهشه یان خراب ماملهکردن له رپی وینه ریپورت بکهن به شیوهیهکی راستهوخو له ناو بهرنامهکاندا. نهم میکانیزمانه زورجار یهکهم ههنگاون بو داواکاری سهرینهوهی ناوهروک یان سنووردارکردنی پهپوهندی لهگهل تاوانکارمه. راهینراوان دهتوانن پشتگیری له قوربانیان بکهن له بهکارهینانی نهم نامرازانه کاتیک زانیان سهلامهته، بهلام دهبیت سهرمهتا دلنیابن له پاراستنی بهلگهکان و پیشومخته ههلسهنگاندن بو مهنترسیهکانی کاردانوهه (تولسهندنوهه) بکهن.

f فیسبووک:

- ههنگاوی ۱: بچو بو نهم پستهی دهتهویت ریپورتی بکهیت
- ههنگاوی ۲: کرته بکه لهسهر سئ خالهکه له تهنیشت پستهکه
- ههنگاوی ۳: کرته بکه لهسهر «Report post»
- ههنگاوی ۴: له ههلیژاردهکاندا نهم ههلیژیره که له کیشهکمت نزیکه

📷 نینستاگرام:

- ههنگاوی ۱: کرته بکه لهسهر سئ خالهکه له گوشههی سهرموهی راستی پستهکه
- ههنگاوی ۲: کرته بکه لهسهر «Report»
- ههنگاوی ۳: هوکاری ریپورتکردنی پستهکه ههلیژیره
- ههنگاوی ۴: بریار بده نایا دهتهویت نهکاونتهکه بلوک بکهیت یان سنوورداری بکهیت

👤 سنایچات:

- ههنگاوی ۱: کرته بکه لهسهر سئ خالهکه له گوشههی سهرموه یان خوارموهی راستی پستهکه
- ههنگاوی ۲: کرته بکه لهسهر «نهم سنایه ریپورت بکه - Report this Snap»
- ههنگاوی ۳: هوکاری ریپورتکردن ههلیژیره
- ههنگاوی ۴: کورتهباسنیک زیاد بکه بو پشنگیری ریپورتهکمت

🎵 تیکتوک:

- ههنگاوی ۱: بچو بو نهم قیدیویهی دهتهویت ریپورتی بکهیت
- ههنگاوی ۲: دوگمههی هاوبهشکردن (Share) دابگره
- ههنگاوی ۳: دوگمههی ریپورت دابگره که وهک نالایهک دهردهکهویت
- ههنگاوی ۴: هوکاری ریپورتکردن ههلیژیره
- ههنگاوی ۵: ریپورتهکمت بنیره

🗨️ واتسناپ:

- ههنگاوی ۱: چاتی نهم کهسه بکهرموه که دهتهویت ریپورتی بکهیت
- ههنگاوی ۲: کرته بکه لهسهر ناوی پهپوهندیکهس یان ژمارهکه و «Chat info» بکهرموه
- ههنگاوی ۳: برؤ بو خوارموه تا کۆتایی و کرته بکه لهسهر «Report»
- ههنگاوی ۴: کرته بکه لهسهر «Report» یان «Block and Report»

X (تویتهر):

- ههنگاوی ۱: کرته بکه لهسهر سئ خالهکه له گوشههی سهرموهی راستی پستهکه
- ههنگاوی ۲: کرته بکه لهسهر «Report this post» - نهم بلاوکراوه ریپورت بکه»
- ههنگاوی ۳: هوکاری ریپورتکردنی پستهکه ههلیژیره
- ههنگاوی ۴: وهلامی پرسیارمهکان بدهرموه به ههلیژارده پشینیازکراوهکان
- ههنگاوی ۵: بریار بده نایا دهتهویت ههژمارهکه بلوک بکهیت یان بیدهنگی بکهیت

لابەنەکانی جیبەجیکردنی یاسا و خزمەتگوزارییەکانی پاراستن

گرفت

ھەرچەندە دەزگاکانی جیبەجیکردنی یاسا لە عێراق و ھەرمی کوردستان و ھەلامی ھەندیک لە رووداوەکانی توندوتیژی ئۆنلاین داوئەو، بەلام چوارچێوەیەکی یاسایی گشتگیر نییە کە بە تابیەتی ھەموو جۆرەکانی ئەم توندوتیژییە بە تاوان بناسن، ھاوکات ھیچ دەزگایەکی راسپێردراو و پەيوەندیدار بە شێوەی فەرمی دیاری نەکراوە و ھیچ پرۆتۆکۆلیکی ستاندارد نییە بۆ رێکخستنی شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسەکان. بۆیە کەیسەکان بە پشتبەستن بە یاساکانی نیستا ھەڵدەسورین، کە ئەمە دەتوانێت بۆشایی جیبەجیکاری و جیاوازی لە شێوازی کارکردن و نیکگەرائی لەبارە ی نەینیاریزی و سەلامەتی قوربانیان دروست بکات.

پنویستە قوربانیان بە روونی ناگادار بکەین، ھەمیان بۆ رێبۆرتکردن، رۆل و سنوورەکانی دەزگاکانی جیبەجیکردنی یاسا لە وەلامدانەوی ئەم جۆرە کەیسەکان، رێگە ھەمراھەکانی رێبۆرتکردن، ئەنجامە یاساییە چاوەڕوانکراوەکان و مەترسییەکانی پەيوەندیدار بە تۆمارکردنی سکاڵا. ئەرکی سەرەکی پۆلیس بریتییە لە لیکۆلینەو لە تاوانی ھەوالدراو، گرتەبەری رێشۆینی بۆ وستاندنی تاوان، کۆکردنەو و پاراستنی بەلگە و دەستپیکردنی رێکارە سزاییەکان. لە ھەندیک کەیسەدا، پۆلیس دەتوانێت فەرمانی پاراستن بەدات یان شوینی تابیەت بۆ پاراستن دابین بکات.

کردارەکان

پالێشتیکردن رزگاربووان بۆ مامەڵەکردنی شیوا لەگەڵ دەزگاکانی جیبەجیکردنی یاسا تەریب لەگەڵ رێبازی بەناوئەندکردنی رزگاربوو و ھەروەھا بە رەچاوەکردنی نەینیاریزی و ھۆشداریدان سەبارەت بە مەترسییەکان. ئەمە وا دەکات رێکاری یاسای رووبەرۆوی زیانی زیاتریان نەکاتەو، ھاوکات ھۆشیارییەکە کە لە پرۆسە بەرێوەبردنی کەیس و وەلامدانەوی یاسایی پنیوستە. دەبێت رزگاربووان زانیارییان سەبارەت بە رێرەوەکانی رەوانەکردن و ئەنجامە یاساییەکان و ھەروەھا مەترسییە گریمانەکراوەکانی تۆمارکردنی سکاڵا ھەبێت.

ھەنەسەنگاندن بۆ مەترسی-سوودە یاساییەکان بکە

پیش پشنگیری لە قوربانی بۆ تۆمارکردنی سکاڵا:

- دەزگای جیبەجیکردنی یاسا بۆ رێبۆرتکردن دیاریبکە (لێستەکی خوارو ھەر سەر بکە)
- مەترسییەکانی نیستا و دواتر دەستنیشان بکە (لەوانە تۆلەسەندنەو لەلایەن تاوانکار، خیزان یان کۆمەلگە)
- بریار بەدە کە ئایا رێبۆرتکردن زیانی جەستەیی یان توندوتیژی لەسەر بنەمای ئابرووی لێ دەکەوێتەو
- پێداویستیەکانی پاراستنی رزگاربوو لە پیش، لە کاتی، و دوا رێبۆرتکردن دەستنیشان بکە
- بۆ رزگاربوو مندالەکان، پنیوستە رینمایی و پرۆتۆکۆلەکانی پاراستنی مندال جیبەجی بکە

دنیابوون لە رەزنامەندی بەناگا (بۆ قوربانیانی پینگەشتوو)

- روونکردنەوی مافی رێبۆرتکردن و ھەلبژاردە رێبۆرت نەکردن
 - روونکردنەوی ئەنجامە پشینییکراوەکان (پرۆسە لیکۆلینەو، رێشۆینی دادگا، ئەگەری رووبەرۆبوونەو لەگەڵ تاوانکار، ماوەی خاپەنراو)
 - روونکردنەوی مەترسییەکان لە نیوانیاندا لاوازبوونی نەینیاریزی، ناگادارکردنەوی خیزان، ھۆشیاری کۆمەلگە و دواکەوتنی ئەنجامەکان
 - دنیابوون لەوێ بریارەکە بە شێوەی نارەزوومەندانە و بە ناگییەو دراو
- تیبینی: لە کەیسەکانی پەيوەندیدار بە مندالان، پنیوستە رینماییەکانی پاراستنی مندال و باشترین بەرژوونەو مندال جیبەجی بکەیت.

پشنگیری رزگاربووان بکە لە پاراستن و نامادەکردنی بەلگە پیش رێبۆرتکردن

- پالێشتی لە بەلگەنامەکردنی سەلامەتی بەلگە دیجیتالییەکان بکە (سکرینشۆت، بەستەر، ناوی بەکار ھینەر، کاتی روودانی زیانەکان)
- ئەگەر گونجاو بوو، دنیابەرەو کە بەلگەکان پارێزراو بەر لە ھەوالدانی رزگاربوو بۆ سزینەوی ناوڕۆکەکە
- ھەماھەنگی بکە لەگەڵ یەکەکانی تاوانە ئەلیکترۆنییەکان لە کاتی پنیوست نەو ک زیان بە لیکۆلینەوکان بگات
- نەینییەکان بپارێزە و بە دروستی فایلەکان ھەلبگرە

رزگاربوو بۆ پرۆسە رێبۆرتکردن نامادە بکە

- روونی بکەرەو کە لە کوێ و چۆن سکاڵا تۆمار دەکەیت؟
- روونی بکەرەو کە چ زانیارییەک پنیوستە؟
- گفتوگۆ لەسەر ئەگەری چاوپێکەوتن یان پرساری روونکەرەو بکە؟
- ئەگەر گونجاو بوو و کرا، ھاوسۆزی و دۆستایەتی نیشان بەدە؟
- بە رزگاربووان بلێ کە لەوانە لیکۆلینەو زۆر بخایەنیت؟

- روونی بکەر موه که تاوانه ئەلیکترۆنییەکان، بە تاییهتی ئەگەر له دهر موهی سنووری ولات ئەنجام دران، به زحمهت مامهڵهیان لهگهڵ دهکریت؛
- بهلێنی هیچ ئەنجامیکی دیاریکراو مەدە.

پلانی سهلامهتی له پێش و دوای ریبۆرتکردن رهچاو بکه

- پلانیکی پاراستن ناماده بکه کاتیک که تاوانکارهکه به فهرمی ناگاداری سکاڵایهکه دهبیت یان پێی راگهیاندرا بیت
- ههڵسهنگاندن بۆ پێویستی شێتەر یان رێوشوینی پاراستنی بهپهله بکه
- پلان بۆ پالێشتی پاشوخته دابنێ له حالهتیکدا ئەگەر خیزان یان کۆمهڵگه کاردانهمهیان ههجوو

به درێژایی پرۆسهکه پالێشتی پاراستن و دهروونی-کۆمهڵایهتی پێشکەش بکه

- پالێشتی بهردهوامی سۆزمکی له کاتی لێکۆڵینهوهکه پێشکەش بکه
- چاودێری مەترسییه روو له ههڵکشانهکان بکه
- چاودێری بکه و به گوێرهی پێویست پلانی سهلامهتی بگۆره

لایهنهکان

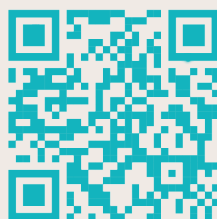
بریارێ ئهوهی که پهنا ببریته بۆ کام له دهن گاکانی جییهجیکردنی یاسا که کار له سهر ئهم جۆره کهیسانه دهکهن پهپوهندی ههیه به بوونی ریکاری رهوانهکردنی کهیسەکان و ههماهنگی له گهڵ ئهو دهن گای و پێویسته دانیایی بدریت لهوهی جۆری کهیسەکه لهگهڵ راسپاردەوی دهن گاکه یهک دهگریتهوه. پهپوهندی پێشیهی بههیزتر رهوانهکردنی چاکتر و سهلامهتتر مسوگەر دهکات. پێویسته راهینراوان به درێژایی پرۆسهکه ههمولی رزگار بووهکه بکهن. ئەگەر کهیسەکه مندالیش بوو، ئهوان پێویسته ههمیشه راهینراوان لهگهڵ مندالهکه بن و دانیابنهمه لهوهی پرۆتوکۆلهکانی پاراستن بهوردی جییهجێ کران بۆ پاراستنی سهلامهتی و شکۆ و ناسوودهی مندالهکه به درێژایی پرۆسهکه.

هێله گهرمهکان

عێراق	
پاریزگاکانی باشوور و ناوهراستی عێراق	911
هێلی گهرمی پۆلیسی نیشتمانی (داواکردنی هاوکاری و پاراستن)	104
هێلی گهرمی پۆلیسی کۆمهڵگه (پارمهتیدان له کهیسەکانی توندوتیژی خیزانی)	497
بهریوه بهرایهتی پاراستنی خیزان و مندال (بۆ ریبۆرتکردنی حالهتهکانی گێچهل دژی ژنان و کچانی ههرزهمار و کهیسەکانی ئەشکهههجهدان)	139
هێلی گهرمی نووسینگهی ناسایشی نیشتمانی (ریبۆرتکردنی ههرهشهی سیکسی)	131

ههریمی کوردستان

بهریوه بهرایهتی بهرنگار بوونهوهی توندوتیژی دژ به ژنان و خیزان	119
پۆلیس	104 / +964 750 808 8080
ناسایش - ههولێر	066106 / +964 750 252 2728
ناسایش - سلێمانی	+964 770 390 6223

www.seedkurdistan.org

[in](#) [@](#) [X](#) [f](#) [@SEEDKurdistan](#)

